

A IV. OSZTÁLYOS TANULÓK ANYANYELVI SZÖVEGÉRTÉSÉNEK SZINTJE A 2013/2014-ES ORSZÁGOS FELMÉRÉSEK TÜKRÉBEN

FOURTH GRADE STUDENTS' READING COMPREHENSION LEVEL REFLECTED IN THE RESULTS OF THE 2013/2014 NATIONAL ASSESSMENT

Szántó Báborka

Abstract: Starting with the school year of 2013/2014 the National Evaluation and Testing Centre controlled by the Romanian Ministry of Education organizes national assessment designed to assess second, fourth and sixth grade students in reading (in mother tongue and Romanian language), mathematics and science. On the one hand, the study gives an analyses of the tests designed for the measurement of the reading comprehension in Hungarian language. On the other hand, the paper analyses the achievement in reading for the retrieval, inferencing and interpreting-integrating comprehension processes for fourth grade students learning in Hungarian schools.

Keywords: primary school, national assessment, reading comprehension, test analyses.

1. Az országos kompetenciamérés cél- és feladatrendszere

A 2013/2014-es tanévtől kezdődően a román Oktatási Minisztérium fennhatósága alá tartozó Országos Értékelő és Vizsgaközpont kompetenciamérést szervez az anyanyelvi szövegértés és szövegalkotás, a román nyelv, valamint a matematika és természettudományok területén a II., a IV. és a VI. osztályos tanulók számára. Az országos kompetenciaméréseket a 2011-ben életbe lépett új román oktatási törvényt (2011/1.) alkalmazva vezették be. A IV. osztály végi mérésnek voltak előzményei (1995-ben, 1998-ban, 2000-ben, 2005-ben, 2007-ben és 2009-ben), de II. és VI. osztályban a 2013/2014-es tanévben került sor először országos kompetenciamérésre.

Az Oktatási Törvény szerint az országos kompetenciamérések általános célja az oktatási rendszer különböző résztvevői (tanulók, pedagógusok, szülők, nevelési tanácsadók, igazgatók, szakfelügyelők) számára olyan információk szolgáltatása, amelyek segíthetik őket a tanítási-tanulási folyamat optimalizálásában. Emellett a törvény az egyes tanítási ciklusok végén sorra kerülő méréseknek sajátos célkitűzéseket fogalmaz meg, amelyek az elemi tagozat vonatkozásában a következők (2011/1. oktatási törvény, 74. fejezet, 2-3. cikkelyek:

(2) II. osztály végén minden iskola, az Oktatási Minisztérium által kidolgozott módszertan alapján megszervezi és lebonyolítja az alapkompenciák (olvasás-írás, matematika) mérését. A mérések

eredményei alapul szolgálnak az egyéni fejlesztési tervek kidolgozásának. A mérések eredményeiről és a fejlesztési tervekről tájékoztatják a szülőket, illetve ezek a tanuló portfóliójának részét képezik.¹

(3) IV. osztály végén az Oktatási Minisztérium mintavételi eljárással országos szinten méri az elemi tagozaton elsajátított alapkompenciákat a nemzetközi kompetenciamérések mintájára, az elemi tagozatos oktatás eredményeinek diagnosztizálása érdekében.²

A 2013/2014-es tanévben megszervezett mérés eredményeit bemutató jelentés a IV. osztály végi mérés cél- és feladatrendszerét a következőképpen részletezi és egészíti ki (CNEE, 2014, 6–7.):

1. Ismeretek, képességek és készségek mérése az írás-olvasás, valamint a matematika alapkompenciák vonatkozásában annak érdekében, hogy az elemi tagozatot érintő oktatáspolitikai döntéseket olyan információk birtokában hozhassák meg, amelyeket átlátható módszertan alapján szervezett adatgyűjtés előzött meg.

2. Az országos kompetenciamérés eredményeinek az összehasonlítása a nemzetközi kompetenciamérések eredményeivel (kódok, valamint a kódokhoz rendelt teljesítményleírások alkalmazásával).

3. Visszacsatolás biztosítása az oktatás gyakorlata irányából, majd – a mérés következtetéseinek az általánosítása után – az értékelés prognosztizáló funkciójának a működtetésével a felső tagozatos oktatás tervezésének a befolyásolása.

4. Az oktatásban résztvevő felek (a sajátos oktatáspolitikai fejlesztésekért felelősök, szakfelügyelők, módszertani felelősök, elemi tagozatos tanárok, tantervfejlesztők, tankönyvírók, szakértők testülete, közvélemény, szülők, tanulók stb.) tájékoztatása a IV. osztályosok teljesítményszintjének a tantervi követelményekhez való viszonyításáról (a 2014-es országos mérés átlagteljesítményének kiszámolásával).

5. Adatbázis létrehozása a különböző tanévekben sorra kerülő mérések eredményeinek az összehasonlítására. Ezáltal lehetővé válik például az előkészítő osztály bevezetésének tulajdonítható iskolai teljesítmények fejlődése.

6. Olyan mérési eszközök kidolgozása és érvényesítése egy országosan reprezentatív mintán, amelyeket az elemi tagozatos pedagógusok az osztálytermi munka változatossá tétele érdekében alkalmazhatnak, és amelyek arra is alkalmasak, hogy a tanulók teljesítményét az országos átlaghoz mérjék.

Összefoglalva tehát, az elemi oktatási szint végén megszervezett kompetenciamérés legfontosabb célja az alsó tagozatos oktatás értékelése (a tanulók eredményeinek a tantervi követelményekhez való viszonyítása, az egyes tanulók teljesítményének az országos átlagteljesítményhez való mérése, az előkészítő osztály bevezetésének tulajdonítható teljesítményfejlődés meghatározása, a különböző tanévekben sorra kerülő mérések eredményeinek egymással, valamint a nemzetközi mérések eredményeivel történő összehasonlítása). A méréseknek ugyanakkor előremutató szerepük is van: az eredmények ugyanis a felső tagozatos oktatás tanítási-tanulási folyamatának a megtervezésében játszanak fontos szerepet, emellett segítséget nyújtanak az oktatáspolitikai döntések meghozatalában, illetve adatokat szolgáltatnak a tanterv- és tankönyvkészítőknek is.

¹ La finalul clasei a II-a, fiecare școală, în baza unei metodologii elaborate de Ministerul Educației, Cercetării, Tineretului și Sportului, organizează și realizează evaluarea competențelor fundamentale: scris - citit și matematică. Rezultatele evaluărilor sunt folosite pentru elaborarea planurilor individualizate de învățare ale elevilor. Rezultatele evaluării și planurile individualizate se comunică părinților elevilor și constituie documente din portofoliul educațional al elevului.

² La finalul clasei a IV-a, Ministerul Educației, Cercetării, Tineretului și Sportului realizează, prin eșantionare, o evaluare la nivel național a competențelor fundamentale dobândite în ciclul primar, după modelul testărilor internaționale, pentru diagnoza sistemului de învățământ la nivel primar.

A mérésben alkalmazott feladatok nem a tantervi tartalmak elsajátításának mértékét mérik, hanem azt vizsgálják, hogy a diákok az alsó tagozaton addig elsajátított ismereteket, készségeket és képességeket milyen mértékben tudják alkalmazni a mindennapi életben felmerülő problémák megoldásában.

2. A szövegértési tesztek felépítése

A IV. osztályos tanulók számára két tesztváltozatot, valamint egy póttesztváltozatot (tartaléktesztet) dolgoztak ki az Országos Értékelő- és Vizsgabizottság munkacsoportjai. A tanulók tehát nem egyforma szöveget olvastak és nem ugyanazokat a feladatokat oldották meg a mérésen. A kompetenciamérés megszervezésére vonatkozó 3334/24.04.2014 számú kormányrendelet értelmében az anyanyelvi kompetenciateszt IV. osztályban a szövegértést mérte, és 60 perc állt a tanulók rendelkezésére, hogy a szöveghez kapcsolódó feladatokat megoldják. (A II. osztályosok két – egy szövegértési, illetve egy szövegalkotási – tesztet oldottak meg 25-25 perc alatt).

A 2013/2014-es anyanyelvi szövegértési vizsgálatban szereplő szövegek típusuk szerint élményszerző, azon belül elbeszélő szövegek voltak: az 1. tesztváltozat szövege Döbrentey Ildikó *Messzidédi* című meséje volt, a 2. tesztváltozatban pedig Fodor Sándor *Fülöpke beszámoló*i című művéből szerepelt egy részlet. Formai szempontból mindkét szöveg folyamatos szöveg, terjedelmük szerint az egyes szövegek 568, illetve 629 szavasak. A román tanulók számára az anyanyelvi szövegértést mérő teszt szövegei hosszabbak – 762 (I. változat), valamint 766 (II. változat) szavasak – voltak.

Mivel az értékelő jelentés nem tartalmazza a magyar anyanyelvi szövegértési vizsgálatban szereplő teszt feladatainak a bemutatását/elemezését, ezért a tanulmány a következőkben ezek bemutatásával foglalkozik mindkét tesztváltozat esetében.

Az anyanyelvi szövegértési teszt mindkét változatában két alapvető feladattípus fordul elő: a feleletválasztós, illetve a nyílt végű, szöveges választ igénylő típus. A feleletválasztós feladatok megoldásakor a tanulónak a felkínált válaszlehetőségek közül kell kiválasztania a helyeset. A feladatlapokban négy válaszlehetőség kapcsolódik az egyes kérdésekhez, közülük egy a helyes, a többi válaszlehetőség egyértelműen hibás (pl. 1. változat, 4. feladat). Feleletválasztós típusúak azok a feladatok is, amelyekben több állítás igaz vagy hamis voltát kell eldönteni (pl. 1. változat, 12. feladat). Szintén ide sorolhatók azok a feladatok is, amelyeknél a szöveg egyes mozzanatait kell időrendi sorrendbe állítani (pl. 1. változat, 11. feladat).

A nyílt végű feladatok esetében a tanulónak hosszabb vagy rövidebb választ kell adnia írásban. A rövid szöveges választ igénylő feladatokban a tanulónak egy-egy rövid elemmel kell válaszolnia (pl. 1. változat, 3. feladat), a hosszabb szöveges választ igénylő feladatok bővebb kifejtést várnak el a tanulótól (pl. 1. változat, 15. feladat). A szövegértési feladatlap 1. és 2. változata feladatainak itemformátumát az 1. táblázat mutatja.

1. táblázat – A szövegértési feladatok típusai

Itemformátum	I. változat feladatai	Összesen	II. változat feladatai	Összesen
Feleletválasztós	4., 5., 6., 7., 8., 11., 12., 13.	8	4., 5., 6., 7., 8., 11., 12., 13.	8
Nyílt végű	1., 2., 3., 9., 10., 14., 15.	7	1., 2., 3., 9., 10., 14., 15.	7
Összesen		15		15

Az értékelő jelentés szerint a mérésben alkalmazott tesztek nemzetközi minta alapján dolgozták ki. A jelentés megfogalmazza, hogy a szövegértő képességet mérő tesztek hasonlóképpen épülnek fel mind a román tannyelvű iskolák tanulói, mind pedig a valamely kisebbség nyelvén tanuló gyermekek számára.

A dokumentum a román anyanyelvi kompetenciát mérő teszt esetében bemutatja a teszt struktúráját aszerint, hogy a kérdéseknek milyen gondolkodási műveleteket kell működtetniük, illetve azt, hogy a különböző gondolkodási műveleteket aktiváló kérdések előfordulási aránya mekkora a tesztben (1. 2. sz. táblázat). Mint ahogyan előbb már utaltunk rá, a jelentés a román anyanyelvi szövegértés feladatai esetében sem konkretizálja azt, hogy a tesztekben az egyes kérdések mely gondolkodási művelethez kapcsolhatók. A dokumentum nem tér ki az egyes gondolkodási műveletek részletező bemutatására sem, ezért nem kapunk pontos képet arról például, hogy az elsőként említett „kognitív terület” esetében konkrétan milyen gondolkodási műveletvégzésre kell gondolnunk a szöveg fő gondolataival

vagy adataival. Mivel a gondolkodási műveletek felsorolása a táblázatban az egyszerűbbtől a komplexebb felé halad, és a szövegértő képességet vizsgáló nemzetközi mérésekben³ a legalapvetőbb szövegértéssel kapcsolatos gondolkodási művelet az információ-visszakeresés, azért valószínűsíthetjük, hogy a műveletvégzés az információ-visszakeresésre vonatkozik.

2. táblázat – A IV. osztályos szövegértési teszt előírt struktúrája a mozgósított gondolkodási szintek mentén (CNEE, 2014, 21)

Kognitív terület	Aránya a tesztben	Itemek száma
Műveletvégzés: -a szöveg fő gondolataival (élményszerző szöveg) -a szövegben explicit módon megjelenő adatokkal (információszerző szöveg)	40%	5-6
Következtetésekkel való műveletvégzés: -élményszerző szöveg alapján -az információszerző szövegben előforduló adatok alapján -a szövegre vonatkozó kérdések alapján	40%	5-6
A szövegben megjelenő gondolatok/adatok értelmezése, ill. új kontextusban való kreatív alkalmazása	20%	2-3

A következőkben az anyanyelvi szövegértési tesztek feladatainak a mozgósított gondolkodási műveletek szerinti elemzésére vállalkozom. Az országos kompetenciamérés a PIRLS-felmérésben alkalmazott feladatcsoportosítást követi. A PIRLS-vizsgálatok tesztfüzeteiben szereplő információszerző és élményszerző szövegekhez kapcsolódó, szövegértésre vonatkozó kérdések és feladatok a gondolkodási műveletek négy típusát mérik, a teszt egészében különböző gondolkodási műveleteket működtető feladatok találhatóak, de minden kérdéshez csak egy művelet kapcsolható. A mért gondolkodási műveletek a következők: konkrét, explicit információk visszakeresése, egyenes következtetések levonása, adatok és gondolatok értelmezése, összefoglalása, valamint a szöveg nyelvi, tartalmi és szerkesztésbeli elemeinek a mérlegelése, értékelése. Az információkhoz való hozzáférés és azok visszakeresése kategóriába tartozó feladatok megoldása során a tanulónak információkat kell megtalálni, kiválasztani és összegyűjteni. A konkrét, explicit információk visszakeresésének gondolkodási művelete azt feltételezi, hogy az olvasó megérti, amit a szöveg expliciten közöl, illetve felismeri a kapcsolatot a szövegben megjelenő információval, amely a mondat szintjén jelenik meg a szövegben (Balázi et al., 2012, 32). Az olvasott szöveg alapján történő egyenes következtetések levonása során az olvasónak két vagy több – a szövegben explicit módon megjelenő – gondolat, információ között kell kapcsolatot teremtenie. Ebben a gondolkodási műveletben a jelentés megteremtésekor az olvasó nem csak a szöveg mondataira figyel, hanem koncentrálni a helyi jelentésre, a szöveg egy részletének a jelentésére vagy a globális jelentésre (Balázi et al., 2012, 33). Adatok és gondolatok értelmezésekor, összefoglalásakor az olvasók a szövegből kiindulva személyes ismereteiket és háttértudásukat alkalmazzák. Az egyenes következtetések levonásához hasonlóan az olvasó itt is a lokális jelentésre vagy a teljes jelentésre összpontosíthat. A romániai országos kompetenciamérés az értelmezés műveletét kiegészítette, összevonta egy sokkal komplexebb művelettel, a szöveg adatainak új kontextusban történő kreatív alkalmazásának műveletével. Ugyanakkor az országos mérésnek a szövegértést vizsgáló feladatai közül egyik sem kéri a tanulóktól a szöveg nyelvi, tartalmi és szerkesztésbeli elemeinek mérlegelését, értékelését. Az ilyen típusú feladatokban az olvasók figyelme a szöveg kritikai szempontú olvasására terelődik. A tartalmi elemek értékelésekor az olvasó a szöveg megalkotott jelentését összeveti a világról alkotott képével, a szöveg struktúrájának és nyelvezetének az értékelésekor pedig azt vizsgálja, hogy a jelentés hogyan van megformálva. Az utóbbi esetben a szöveg műfajára, struktúrájára és a nyelvi konvenciókra vonatkozó ismereteiből merít (Balázi et al., 2012, 33).

³A nemzetközi PIRLS (Progress in International Reading Literacy Study) felmérés a IV. osztályos diákok szövegértő képességét méri ötévente, a PISA pedig háromévente zajló monitorozó jellegű felmérésorozat, amely a szövegértés területén is méri a 15 éves tanulók teljesítményét.

Az anyanyelvi szövegértési kompetenciát mérő tesztek információazonosítást kérő feladatai között vannak egészen egyszerűek, amelyek megoldásához egyetlen elemet kell visszakeresnie a tanulónak (1. változat 2.A., 2.B.⁴, 7., 9., 2. változat 2.A., 2.B., 2.C., 5., 7.). A feladatok megoldásához a tanulónak a szövegben elszórt adatokra kell figyelnie, szelektíven kell olvasnia, hogy kiválasszthassa a kívánt adatot. Az információazonosítást igénylő feladatok nehézségét az adja, hogy az egyes elemek azonosításához a szöveg felületes ismerete is elég lehet, ez a (túl) gyors olvasás, az „átfutás” gyakorlatát erősíti, ami a szöveg félreértéséből eredő típushibák elkövetésének kockázatát növeli. Az információazonosítás műveletének végrehajtását igénylő feladatok nehezsége függ a félrevezető tartalmi elemek, az ún. disztraktorok jelenlététől (Balácsi et al., 2014, 15). Ilyen típusú az 1. tesztváltozat 4. feleletválasztós kérdése⁵, amelyben a tanulónak több válaszlehetőség közül kell kiválasztania, hogy mit vitt Messzidédi először a dédunokáinak. A feladat megoldását nehezíti, hogy a válaszlehetőségek között szerepelnek olyan ételfajták, amelyeket a nyulak még kedvelnek (sárgarépa, káposztalevél) azon kívül, amit először vitt Messzidédi ajándékként a dédunokáinak (selyemfü). Hasonló nehézségi foka van az 1. tesztváltozat 5. kérdésének is.⁶ Ugyanebbe a nehézségi fokozatba sorolható a 2. tesztváltozat 4. feladata⁷: a helyes válasz betűjele a B., vagyis Fülöpkének összesen 10 percet kellett napoznia. Félrevezető tartalmi elemként megjelenik a válaszlehetőségek között az 5 perc is (a szöveg szerint Fülöpkének öt percet hason, öt percet pedig háton kellett napoznia). Az 1. tesztváltozat 10. kérdése⁸ a szövegben szó szerint megjelenő szövegrész visszakeresését kéri a tanulóktól akkor, ha azt várja tőlük, hogy a tanulók a szövegből keressék ki a mondat folytatását. De a mondatot a tanuló a saját gondolatának a megfogalmazásával is kiegészítheti (pl. *Nem a dédunokák küldték a levelet, mert ha ők küldték volna, akkor Messzidédi nem kellett volna útrakeljen, hogy elújságolja nekik a levélben álló hírt.*). Ha ez utóbbit teszi, akkor viszont a tanuló nem egyszerűen információt azonosít a szövegben, hanem következtetést von le, ok-okozati összefüggéseket hoz létre a szövegben szereplő adatok felhasználásával. Az információ-visszakeresés műveletének komplexebb működtetését kívánja a tanulóktól az 1. változat 12. feladata is, amelyben 5 kijelentés igaz vagy hamis voltáról kell dönteniük a tanulónak. Az első kijelentés⁹ a szövegben explicit módon szerepel. A második kijelentésben¹⁰ a szöveg különböző pontjain szereplő információkat kell visszakeresni (a dédunokák száma a szöveg első mondatából derül ki), valamint a szövegben rejtett módon megjelenő információt kell észrevenni (az, hogy örültek az ajándéknak, a szöveg távolabbi pontjain szerepel, de nem explicit módon, hanem a „Jaj, de finom, Messzidédi!” felkiáltás alapján kell felismerni). A harmadik kijelentésben¹¹ a szövegben jelenlévővel ellentétes információ szerepel. A negyedik és ötödik kijelentések¹² igaz-hamis voltának az eldöntésekor a szövegben implicit módon megjelenő információt kell azonosítaniuk a tanulóknak: „Még ugyanabban a percben megcsörrent a telefon a három nyulacskánál. – Halló, halló, ki beszél? – Halló, halló, kicsinyeim! Na ki beszél, kicsinyeim?” szövegrészből kell rájönniük arra, hogy Messzidédi hívta fel a dédunokákat, és nem a dédunokák telefonáltak Messzidédinek. A 2. tesztváltozat 12. feladatában szintén igaz-hamis kijelentésekről kell dönteniük a tanulónak. Az első kijelentés¹³ hamis voltáról a szövegben implicit módon jelen lévő információk alapján kell dönteni (azt, hogy Fülöpke nem aludt, a következő szövegrészből kell felismerni: „Anci néni féltő gonddal kérdezte, nem vagyok-e fáradt, mert ilyenkor minden jó gyerek jóízűt alszik a tenger partján, de énnékem még senki sem mondta, hogy jó gyerek vagyok, lehet ezért

⁴ 2. Válaszolj röviden a kérdésekre: A. Hol éltek a nyulacskák? *Bajuszremegtetőn.* B. Hol élt Messzidédi? *Bundásugratón.*, 7. Karikázd be a mondat folytatásának betűjelét. *Róka-rúgta reuma*, A. éljen drága nagymama! B. nagyon huncut unoka!, C. erősebb a dédmama!

⁵ 4. Mit vitt először Messzidédi a dédunokáinak? A. édesgyökeret B. sárgarépát C. *selyemfüvet* D. káposztalevelet.

⁶ Mit vitt másodszer Messzidédi az unokáinak? A. cukorrépát B. *édesgyökeret* C. sárgarépalevet D. selyemfüvet.

⁷ Hány percet kellett Fülöpkének napoznia? A. 5 percet, B. 10 percet, C. 15 percet, D. 20 percet

⁸ 10. Fejezd be a megkezdett mondatot. Nem a dédunokák írták a levelet, mert ... (ők még nem tudnak írni).

⁹ Messzidédi kissé feledékeny volt.

¹⁰ Az öt dédunoka nagyon örült az ajándékoknak.

¹¹ Messzidédi mindig otthon felejtette a retiküljét.

¹² Messzidédi felhívta telefonon a dédunokáit. A dédunokák telefonáltak Messzidédinek.

¹³ Fülöpke elaludt a napon.

nem voltam se fáradt, se álmos. [...] Azt mondtam, hogy amíg a jó gyerekek alusznak, én inkább ennék.”). A második¹⁴ és harmadik kijelentésről¹⁵ hozott döntésben a szövegben explicit módon megjelenő információk segítenek („...Béla bácsi négy pálcát szúrt le, és épedőt feszített ki reájuk napszúrás ellen.” és „Közvetlenül mellettünk szőrös mellű bácsi szundikált, és olyan hangerővel horkolt, mint egy igazi trombita.”). A feladat harmadik és negyedik kijelentése¹⁶ igazságértékének megállapításához megintcsak a szövegben rejtett módon előforduló információkra van szükség („Másnap ezt írtam haza:...” és „Nem tudom, ki mit kiabált, mert külföldi nyelven beszélt...”).

A következtetések levonása művelettípusába 6, illetve 7 feladat tartozik tesztváltozatunként. A tesztek 1. feladatában a tanulóknak arra vonatkozóan kell egyszerű következtetést levonniuk, hogy kik a történetek főszereplői. A szövegértő feladatsor 3. feladatában adott cselekedetnek, történésnek az okaira vagy céljaira vonatkozó következtetést kell levonniuk, illetve ezek hatásait vizsgálniuk. A 2. tesztváltozat 3. kérdésének¹⁷ megválaszolásakor a szövegben szereplő információk – az „Ennek láttán a szüleim nem is ellenkeztek tovább, pedig nem akartak elengedni Béla bácsiékkal a tenger partjára nyaralás végett, mivelhogy nem érdemlem meg. Azt mondták Béla bácsinak, vigyen, ha akar, mert itthon legalább csend lesz és nyugalom.” mondatok – alapján kell következtetést levonniuk. Nehezíti a megoldást, hogy a feladat saját szavakkal való megfogalmazást vár el a tanulóktól, és ez már több, mint egyenes következtetés levonása. Az első tesztváltozat 3. kérdésére¹⁸ adott válasz esetében szintén következtetést kell levonniuk a tanulóknak, ezt azonban a szöveg ismerete/megértése nélkül is meg tudják tenni, és jó választ tudnak adni, ezért nem eléggé a szöveghez igazított ez a feladat. A következtetések levonása művelettípusába tartozik a tesztek 6. kérdése¹⁹ is. Az első tesztváltozat 6. kérdésére akkor adható helyes válasz, ha a szöveg utolsó része egyik mondatának és párbeszédének a megértése után (Messzidédi felhívja telefonon az unokáit.) következtetést vonnak le a tanulók a szöveg korábbi történéseire vonatkozóan (Messzidédi azért kereste fel kétszer a dédunokáit, hogy elújságolja: bevezetik a lakásába a telefont.). A kérdés megfogalmazása azonban akkor lenne pontos, ha utalna arra, hogy Messzidédi a két személyes látogatáskor szerette volna a jó hírt közölni a dédunokákkal (Milyen jó hírt szeretett volna közölni Messzidédi a dédunokákkal akkor, amikor meglátogatta őket?). A szövegben megjelenő információk összekapcsolása révén („...közben az Anci néni háta mögé lopóztam, és megcsiklandoztam, mondván: – Kutykurutty! [...] Anci néni ijedtében megfordult, és pofon vágott, engemet pedig elborított a tenger sűrű habja.) egyszerű következtetést kell levonniuk a tanulóknak a 2. tesztváltozat 6. feladatának²⁰ a megoldásakor is. Ugyanezt a gondolkodási művelettípust kell működtetniük a tesztváltozat 9. feladata esetében, amikor különböző megnyilatkozásokat kell a szereplőknek tulajdonítaniuk. A szövegértő feladatsorok 11. feladatában²¹ a tanulóknak szövegen belüli kapcsolatokat kell megalkotniuk azáltal, hogy időrendi sorrendbe teszik az eseményeket. A tesztváltozatok 13. feladatában²² is következtetést kell levonniuk a tanulóknak, hiszen a feladatban felsorolt tulajdonságokat a szereplőkkel azoknak a cselekedetei, viselkedése alapján tudják társítani. Ez a feladat azonban ismét megoldható a teljes szöveg ismerete/megértése nélkül is a mondat jelentéstartalma (pl. Béla bácsi nyomban elaludt. – kimerült, fáradt) vagy fajtája alapján (Mi jót hoztál Messzidédi? – kíváncsi) alapján.

¹⁴ Béla bácsi öt pálcából és egy lepedőből sátrat készített.

¹⁵ A parton egy bácsi trombitált.

¹⁶ Fülöpke rövid levelet írt a szüleinek. Fülöpke megértette a külföldiek beszédét.

¹⁷ Mikor lesz otthon csend és nyugalom? (Ha Anci néni és Béla bácsi Fülöpkét nyaralni viszi.)

¹⁸ Szerinted miért volt szüksége Messzidédinek olvasószemüvegre? (Mert rövidlátó volt.)

¹⁹ Milyen jó hírt szeretett volna közölni Messzidédi a dédunokákkal?

²⁰ Miért ütötte meg Anci néni Fülöpkét? A. Mert Béla bácsi megijesztette. B. Mert Fülöpke megijesztette. Mert megijedt egy ráktól. C. Mert megijedt a nagy kiabálástól.

²¹ Számozd meg az eseményeket időrendi sorrendben!

²² Válaszd ki a szereplők tulajdonságait az alábbi mondatok alapján! 1. változat 13. Kíváncsi, dédelgető, szégyenkező. Végigpuszította az unokáit. Mi jót hoztál, Messzidédi? Ó, be röstellem. 2. változat 13. Ijedt, fáradt, játékos, aggódó, huncut, kimerült

3. táblázat - A szövegértést mérő teszt feladattípusai a mozgósított gondolkodási műveletek szerint

Gondolkodási művelet	I. tesztváltozat	II. tesztváltozat
Információazonosítás	6 (2., 4., 5., 7., 9., 12.)	5 (2., 4., 5., 7., 12.)
Következtetések levonása	6 (1., 3., 6., 10, 11., 13.)	7 (1., 3., 6., 9., 10., 11., 13.)
A szövegben megjelenő gondolatok/adatok értelmezése, ill. új kontextusban való kreatív alkalmazása	3 (8., 14., 15.)	3 (8., 14., 15.)
Összesen	15	15

A szövegértést mérő teszt feladatainak utolsó csoportja az értelmezés művelettípusába tartozik. A szöveg értelmezése a megértésre támaszkodik, de egyben alkotótevékenység is, így reflexív viszonyt feltételez az olvasott és megértett szöveggel. Az értelmezés műveletéhez tartozó feladatok esetében reflektálni kell a szövegre, értékelni kell a szöveg egészének vagy egy-egy részletének a szövegegészben betöltött szerepét, megalkotottságát. Ebbe a típusba tartozik a tesztváltozatok 14. feladata, amelynek megoldásakor más címet kell adni a mesének/történetnek. Itt a szövegegész értelmezése a cél (Balázi et al., 2014, 17). Az értelmezés művelettípusába tartoznak az olyan feladatok is, amelyekben mögöttes vagy alkalmi jelentés feltárását várják el a tanulóktól. Ilyen típusú kérdés a tesztekben a 8.,²³ amely egy-egy kifejezés jelentéstartalmára kérdez rá. A tesztváltozatok 15. feladata²⁴ a szövegben megjelenő gondolatok/adatok új kontextusban való kreatív alkalmazását várja el a tanulóktól. Mindkét feladat megoldható azonban a szöveg ismerete/értése nélkül is. A 15. – az írásbeli szövegalkotó képességet is működésbe hozó – feladatnak a helyes megoldásához a tanulók más szövegtípusokra (levélre, érvelő szövegre) vonatkozó ismeretekkel is kell hogy rendelkezzenek.

5. Az eredmények bemutatása, értelmezése

Az országos kompetenciamérés eredményeit bemutató jelentés nem tartalmazza a magyar tannyelvű osztályokban tanuló diákok eredményeit, valamint azok elemző-értékelő bemutatását az anyanyelvi szövegértési kompetenciára vonatkozóan. Csak a jelentést kiegészítő *Mellékletek* adatokat tartalmazó táblázatai nyújtanak tájékoztatást hét megye²⁵ (Bihar, Kolozs, Kovászna, Hargita, Maros, Szilágy és Szatmár) IV. osztályos tanulók anyanyelvi szövegértésének eredményeiről. Ebben az alfejezetben az eredmények elemző bemutatása következik, a szövegértő feladatok által működésbe hozott gondolkodási műveletek mentén.

A 4. táblázatban az információ-visszakeresés gondolkodási műveletben elért eredmények olvashatók. A táblázatban szereplő adatok az információk visszakeresése gondolkodási műveletet mozgósító feladatok/kérdések jó megoldásának/helyes megválaszolásának arányát mutatják. A táblázatból kiolvasható, hogy a tanulók az 1. tesztváltozat idetartozó kérdéseit 75,63%-ban oldották meg jól, míg a 2. tesztváltozat információ-visszakeresést mérő kérdéseiben 76,90%-ban teljesítettek. Az 1. tesztváltozatban a 2. kérdés megoldásában teljesítettek a leggyengébben – a tanulók mindössze 55,48%-a oldotta meg helyesen a feladatot. Az eredményeket bemutató *Melléklet* nem tünteti fel külön-külön a feladat a., b., c. pontjaiban elért eredményeket. Valószínűsíthető, hogy ebben a feladatban nyújtott gyenge teljesítményt az indokolja, hogy a feladat C. pontja nagyobb nehézségi fokú volt, mint az A. és a B. pontjai. Ez utóbbiak megoldásához a szöveg egyetlen pontján szereplő információt kellett azonosítaniuk, míg a C. pont megoldásánál a szöveg különböző pontjain, valamint

²³ 1. változat. Mit jelent a *szemébe ötlött* kifejezés? A. sokat kereste B. észrevette, meglátta C. fáj a szeme D. csillogott a szeme. 2. változat. Mit jelent a „nem fejtek ki tevékenységet” kifejezés? A. Nem szeretek tevékenykedni B. Nem fejtem meg a rejtvényt C. nem tevékenykedek D. Nem gondolkodom tevékenységeken

²⁴ 1. változat. Szerinted miért hasznos a telefon? Fogalmazd meg 3-4 mondatban! 2. változat. Írj rövid levelet egy barátodnak/baránődnek egy vakációs élményedről!

²⁵ Az értékelő jelentés Melléklete csak azoknak a megyéknek az adatait tünteti fel, amelyekben legalább 100 tanuló megoldotta a tesztek (Anexa 2, 2014, 455, 459).

az implicit módon található információdarabokból kellett megalkotniuk a helyes választ.²⁶ A 2. tesztváltozat hasonló típusú kérdésében jobban teljesítettek a tanulók, mert abban egyetlen, a szövegben explicit módon megtalálható információt kellett azonosítaniuk. Mindkét tesztváltozatnál rosszul teljesítettek a diákok az állítások igaz-hamis voltának az eldöntésében (12. feladat). A megyék szerint elért teljesítményeket vizsgálva az látható, hogy mindkét tesztváltozatban Kolozs megye teljesített a legjobban, a leggyengébb eredmények pedig Szatmár (1. változat), valamint Maros megyében (2. változat) születtek.

4. táblázat – Az információ visszakeresése gondolkodási műveletben elért eredmények (Anexa 2, 2014, 455–462. alapján)

Megye	1. változat							2. változat					
	Információ-visszakeresés							Információ-visszakeresés					
	2.	4.	5.	7.	9.	12.	Átlag	2.	4.	5.	7.	12.	
Bihar	49,59	85,95	84,46	83,03	72,33	55,67	71,83	71,63	77,13	86,35	76,77	62,59	74,89
Kolozs	61,31	93,07	94,53	90,15	82,85	67,88	81,63	78,35	81,89	92,91	83,86	66,54	80,71
Kovácsna	53,40	86,97	85,55	83,29	74,18	54,55	72,99	72,99	78,06	90,00	74,59	59,19	74,96
Hargita	59,55	90,83	89,24	87,07	80,07	59,97	77,78	76,33	81,01	90,55	76,50	62,63	77,40
Maros	54,53	90,06	88,94	87,49	78,77	58,61	76,40	70,54	76,64	87,43	73,24	61,27	73,82
Szilágy	57,77	89,64	88,45	86,85	79,20	58,87	76,79	81,82	84,55	91,36	84,55	70,45	82,54
Szatmár	52,26	85,66	82,26	83,02	71,40	57,55	72,02	72,15	77,03	85,77	76,83	58,45	74,04
Átlag	55,48	88,88	87,63	85,84	76,97	59,01	75,63	74,83	79,47	89,19	78,04	63,01	76,90

Az 5. táblázat azt mutatja, milyen eredménnyel szerepeltek az egyes megyék tanulói a következtetések levonása gondolkodási művelet működtetésében. Mindkét tesztváltozat esetében gyengébben teljesítettek a tanulók e magasabb rendű gondolkodási művelet mozgósítását kérő feladatokban. A 2. tesztváltozat esetében sokkal gyengébb eredmények születtek (71,82%), mint az információk visszakeresése gondolkodási művelet mozgósításakor (76,90%) – a 2. tesztváltozat több olyan feladatot tartalmazott, amelyben következtetések levonását kellett végrehajtani. A tanulók a mese/történet eseményeinek időrendi sorrendbe való helyezésénél (11. feladat) ütköztek a legnagyobb nehézségbe mindkét feladatsor megoldásakor: 62,25% (1. tesztváltozat), valamint 58,85% (2. tesztváltozat) a jó megoldások aránya. A következtetések levonását igénylő feladatok esetében is Szatmár megye teljesített a leggyengébben mindkét tesztváltozatban (1. 6. táblázat).

5. táblázat - A következtetések levonása gondolkodási műveletben elért eredmények (Anexa 2, 2014, 455–462. alapján)

Megye	1. változat							2. változat							
	Következtetések levonása							Következtetések levonása							
	1.	3.	6.	10.	11.	13.	Átl.	1.	3.	6.	9.	10.	11.	13.	Átl.
Bihar	78,55	67,88	70,08	69,83	59,33	74,67	70,05	81,38	72,34	79,79	70,57	54,96	59,75	76,77	70,79
Kolozs	78,83	78,83	82,48	68,98	67,88	86,81	77,30	81,10	84,65	88,98	79,53	64,96	66,93	87,80	79,13
Kovácsna	77,30	76,20	74,08	73,44	62,27	78,95	73,70	77,61	78,03	84,30	73,24	57,70	56,95	78,89	72,38

²⁶ Messzidédi személyesen kétszer járt Bajuszremegtetőn, a dédunokáknál. Ez az információ a szöveg felénél a következő formában szerepel: „... nekivágott az útnak másodszor is.” Ahhoz, hogy helyes választ adjon, a tanulónak tovább is el kell olvasnia figyelmesen a szöveget, hogy kiderüljön, Messzidédi többször nem kereste fel személyesen az unokáit. A kérdés megértéséhez – és így helyes megválaszolásához – azt is tudni kell, hogy a dédunokák éltek Bajuszremegtetőn. Ez az információ a szöveg harmadik mondatában szerepel.

Hargita	82,32	83,07	80,07	74,06	64,47	84,49	78,08	81,80	78,89	86,13	76,15	59,19	59,54	80,99	74,67
Maros	82,79	79,33	76,42	64,92	63,46	80,65	74,59	80,87	73,33	80,26	71,01	55,70	54,34	75,23	70,10
Szilágy	82,07	82,07	79,28	75,00	63,31	86,69	78,07	78,64	84,09	86,36	83,18	68,18	67,73	89,04	79,60
Szatmár	81,89	71,46	68,68	65,33	55,07	73,61	69,34	78,05	70,93	76,83	66,67	53,46	46,75	69,86	66,07
Átlag	80,53	76,97	75,87	70,22	62,25	80,83	74,49	79,92	77,46	83,23	74,33	59,16	58,85	79,79	71,82

A 6. táblázat azt mutatja, milyen eredménnyel szerepeltek az egyes megyék tanulói a következtetések levonása gondolkodási művelet működtetésében. Mindkét tesztváltozat esetében gyengébben teljesítettek a tanulók e magasabb rendű gondolkodási művelet mozgósítását kérő feladatokban. A 2. tesztváltozat esetében sokkal gyengébb eredmények születtek (71,82%), mint az információk visszakeresése gondolkodási művelet mozgósításakor (76,90%) – a 2. tesztváltozat azonban több olyan feladatot tartalmazott, amelyben következtetések levonását kellett végrehajtani. A tanulók a mese/történet eseményeinek időrendi sorrendbe való helyezésénél (11. feladat) ütköztek a legnagyobb nehézségbe mindkét feladatsor megoldásakor: 62,25% (1. tesztváltozat), valamint 58,85% (2. tesztváltozat) a jó megoldások aránya. A megyék által elért eredmények összehasonlításából látszik, hogy a Szatmár megyei tanulók érték el a legalacsonyabb eredményeket az értelmezés gondolkodási művelet működtetésében (6. táblázat).

6. táblázat – Az értelmezés gondolkodási műveletben elért eredmények (Anexa 2, 2014, 455–462. alapján)

Megye	1. változat				2. változat			
	A szövegben megjelenő gondolatok/adatok értelmezése, ill. új kontextusban való kreatív alkalmazása				A szövegben megjelenő gondolatok/adatok értelmezése, ill. új kontextusban való kreatív alkalmazása			
	8.	14.	15.	Átlag	8.	14.	15.	Átlag
Bihar	63,33	81,33	45,66	63,44	52,13	87,21	42,96	60,76
Kolozs	72,26	87,91	45,42	68,53	48,03	92,49	48,62	63,04
Kovácszna	63,12	83,17	38,20	61,49	57,25	84,26	37,34	59,61
Hargita	67,14	90,01	53,54	70,23	54,42	87,86	43,20	61,82
Maros	72,18	85,21	44,48	67,29	51,29	81,79	41,47	58,18
Szilágy	65,34	83,40	49,38	66,04	50,00	90,00	55,09	65,03
Szatmár	61,89	80,84	40,19	60,97	54,47	78,62	37,76	56,95
Átlag	66,46	84,55	45,26	65,42	52,51	86,03	43,77	60,77

6. Összegzés

A tanulmány célja az országos kompetenciamérés a IV. osztályos anyanyelvi szövegértést mérő tesztfeladatainak, valamint a teszt eredményeinek az elemző-értelmező bemutatása volt, mivel a mérést megszervező és lebonyolító Országos Értékelő és Vizsgaközpont értékelő jelentése nem tartalmazza sem a magyar tannyelvű osztályokban tanuló diákok eredményeinek, sem pedig a teszteknek a bemutatását. A feladatok elemzéséből kiderül, hogy a kérdések megalkotása, megfogalmazása körültekintőbb munkát igényelne. Voltak feladatok amelyekben a választható feleletek nem azonos szintű gondolkodási művelet működtetését igényelték, s voltak olyanok, amelyeket a szöveg ismerete nélkül is meg lehetett oldani.

Nagy általánosságban elmondható, hogy az anyanyelvi szövegértési képesség az országos kompetenciamérés eredményei szerint 70% körüli (7. táblázat). A feladatok eltérő nehézségi foka következtében eltérő eredmények születtek a két tesztváltozat esetében. Ez arra mutat rá, hogy a két tesztváltozat nem volt teljesen ekvivalens. Az országos kompetenciamérés adatai is megerősítették a nemzetközi és más hazai vizsgálatok eredményeit, miszerint a szövegértés során az alacsonyabb rendű gondolkodási műveletek működtetésékor a tanulók jobban teljesítenek, mint a magasabb rendű gondolkodási műveletek alkalmazásakor.

7. táblázat – Összesített eredmények

Gondolkodási művelet	1. változat	2. változat
Információ-visszakeresés	75,63	76,90
Következtetések levonása	74,49	71,82
A szövegben megjelenő gondolatok/adatok értelmezése, ill. új kontextusban való kreatív alkalmazása	65,42	60,77
Átlag	71,81	69,83

Az eredmények ugyanakkor azt is mutatják, hogy az egyes gondolkodási műveleteken belül azoknak a feladatoknak az esetében a legalacsonyabb a helyes megoldások aránya, amelyek magasabb komplexitási fokkal rendelkeznek (pl. az kijelentések igaz-hamis voltáról való döntés nehezebb feladatnak bizonyult, mint az egyetlen információ azonosítását kérő feladat).

Szakirodalom

Balázsi I., Balkányi P., Ostorics L. et al. (2014): *Az Országos kompetenciamérés tartalmi keretei. Szövegértés, matematika, háttérkérdőívek*. Oktatási Hivatal

Balázsi I., Balkányi P., Bánfi I., Szalay B., Szepesi I. (2012a): A PIRLS és TIMSS tartalmi és technikai jellemzői. Oktatási Hivatal, Budapest

Balázsi I., Balkányi P., Bánfi I., Szalay B., Szepesi I. (2012b): PIRLS és TIMSS 2011. Összefoglaló jelentés a 4. Évfolyamos tanulók eredményeiről. Oktatási Hivatal, Budapest

Országos Értékelő és Vizsgaközpont (CNEE) (2014): *Evaluările Naționale la finalul claselor a II-a, a IV-a și a VI-a. Raportul administrării*. Oktatási Minisztérium, Bukarest

Pletl R. (2012): *Helyzetjelentés az erdélyi magyar diákok olvasási és szövegértési képességének színvonaláról*. Ábel Kiadó, Kolozsvár

***Metodologia de organizare și desfășurarea Evaluărilor Naționale la finalul claselor a II-a, a IV-a și a VI-a în anul școlar 2013-2014. Anexă la Ordinul ministrului educației naționale nr. 3334 din 24.04.2014.

***Legea educației naționale 1/2011, in. Monitorul Oficial al României anul 179 (XXIII), nr. 18., luni 10 ianuarie 2011. Román oktatási törvény. In: Románia Hivatalos Közlönye, 179. évf. (XXIII.), 18. sz., hétfő, 2011. január 10. (<http://www.edu.ro/index.php/legaldocs/14847>) (2015.09.28)

Szerző

Szántó Báborka, Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Pszichológia és Neveléstudományok Kar, Pedagógia és Alkalmazott Didaktika Intézet, Kézdivásárhelyi Tagozat, Kézdivásárhely (Románia), biborkasalamon@yahoo.com